

ANALIZA:

**NOVA INICIJATIVA
NA ZAPADNOM
BALKANU**

Februar, 2022

SADRŽAJ

- 2 NOVA INICIJATIVA NA ZAPADNOM BALKANU**
- 2 Centralnoevropska zona slobodne trgovine (CEFTA)**
- 2 Berlinski proces**
- 4 OTVORENI BALKAN**
- 6 Otvoreni Balkan vs. CEFTA/Berlinski proces**

NOVA INICIJATIVA NA ZAPADNOM BALKANU

Tri susjedne države – Srbija, Albanija i Sjeverna Makedonija pronašle su zajednički imenitelj u politički isforsiranoj formi regionalne saradnje koja bi, na pripremljenoj podlozi ranijih inicijativa, trebalo da putem ekonomske liberalizacije približi prostor Zapadnog Balkana evropskoj perspektivi.

Suštinski i terminološki problematično postavljena ideja Otvorenog Balkana (eng. *Open Balkan* – otvoreno balkanski), opterećena nedostatkom transparentnosti, viškom nepovjerenja, brojnim neizvjesnostima i nedorečenostima, već na svojim počecima sugerije prije na balkanski pristup rješavanju problema nego na integraciju zemalja Zapadnog Balkana po evropskim pravilima.

Nastala kao svojevrsni eksperimentalni projekat u težnji inicijatora da se nametne kao autentična i originalna ideja u trenutku kada međunarodna zajednica želi rezultat, prihvatanje ideje Otvorenog Balkana utemeljene na preuzetoj intelektualnoj svojini, čini se kao jasan put ka političkoj integraciji balkanskih država i skretanje sa strateškog evropskog kursa.

Centralnoevropska zona slobodne trgovine (CEFTA)

Proces liberalizacije tržišta regiona Jugoistočne Evrope započeo je 2001. godine potpisivanjem Memoranduma o liberalizaciji i olakšicama u trgovini u Briselu, pod okriljem Pakta za stabilnost Jugoistočne Evrope. Ulaskom Rumunije i Bugarske u Evropsku uniju, 1. januara 2007. godine, Sporazum CEFTA 2006, koji je potpisan 19. decembra 2006. godine, obuhvatio je Albaniju, Bosnu i Hercegovinu, Hrvatsku (pristupila Evropskoj uniji 1. jula 2013. godine), Makedoniju, Moldaviju, Srbiju i Crnu Goru. Sve države su ratifikovale Sporazum koji se primjenjuje i danas, a potpisan je sa ciljem obezbjeđivanja ekonomskog i privrednog razvoja zemalja Zapadnog Balkana,

kao i pripreme ekonomija tih zemalja za ulazak u Evropsku uniju. Takođe, inicijativom se naglašava evropska perspektiva ovog regiona i želja za pridruživanjem Evropskoj uniji.

Sam Sporazum omogućava širenje tržišta za sve proizvode, ali i trgovinu pod istim uslovima za sve proizvođače, proširuje i modernizuje domen slobodne trgovine, otvara veće tržište za trgovinu i investicije i stvara institucije nadležne da upravljaju u ovoj oblasti. Sporazumom je predviđena liberalizacija javnih nabavki i privlačenje investicija u zemlje potpisnice, a povećavaju se i šanse za izlazak na evropska tržišta po preferencijalnom, povlašćenom tretmanu.

CEFTA sporazum je potpisan direktno pod pokroviteljstvom Evropske unije, a njegova implementacija i unaprjeđivanje se vrši uz saradnju sa Unijom. Takođe, od pokretanja Berlinskog procesa 2014. godine, CEFTA je postala jedan od ključnih segmenata te regionalne inicijative. CEFTA sporazum doprinio je rastu izvoza članica između 40 i 80 posto.

Berlinski proces

Očigledan zamor i stagnacija u procesu proširenja Evropske unije u značajnoj mjeri su se odrazili na dalje demokratske i ekonomske reforme na Zapadnom Balkanu. Kao novi stimulans za zemlje ovog regiona osmišljen je Berlinski proces koji je 2014. godine pokrenula tadašnja njemačka kancelarka Angela Merkel. Cilj ove inicijative je povezivanje zapadnobalkanske šesterke u oblastima transporta i energije, a zatim se proširila i na dublje ekonomske veze, kao i umrežavanje i saradnju mladih.

Evropska unija je Berlinski proces predstavila kao proces olakšavanja integracije država Zapadnog Balkana u Evropsku uniju. Iako je prvobitno pokrenut kao četvorogodišnji projekat, Berlinski

proces je kasnije resetovan novom agendom, dajući prednost idejama koje imaju za cilj da region učine atraktivnim privrednim područjem.

Berlinski proces je doveo do novih regionalnih projekata i uspjeha u saradnji. Najznačajniji su potpisivanje Deklaracije o regionalnoj saradnji i rješavanju bilateralnih sporova, Investicioni forum privrednih komora Zapadnog Balkana, Regionalna kancelarija za saradnju mladih (RYCO) i potpisivanje Ugovora o transportnoj zajednici (TCT). Na četvrtom godišnjem samitu Berlinskog procesa, u Trstu 2017. godine, lideri Zapadnog Balkana napravili su dodatni korak ka produbljivanju regionalne ekonomske integracije usvajanjem Višegodišnjeg akcionog plana za regionalno ekonomsko područje (MAP REA). MAP REA ima za cilj omogućiti nesmetan protok roba, usluga, kapitala i visoko kvalifikovane radne snage širom Zapadnog Balkana u četiri segmenta: trgovini, investicijama, mobilnosti i digitalnoj integraciji (tabela 1).

Ukidanje rominga u julu 2021. godine između zemalja Zapadnog Balkana je upravo sprovedeno kroz ovu inicijativu. Uz to, pokrenut je i Program regionalne investicione reforme (RIRA) sa ciljem usklađivanja investicionih politika Zapadnog Balkana sa standardima Evropske unije i najboljim međunarodnim praksama u okviru Strategije 2020 za Jugoistočnu Evropu, Sporazuma o slobodnoj trgovini u Centralnoj Evropi (CEFTA) i pretpristupnih i pristupnih EU procesa. Takođe, usvojeni su

individualni akcioni planovi reformi (IRAP) za primjenu RIRA, kao i Deklaracije o priznavanju visokoškolskih kvalifikacija na Zapadnom Balkanu.

Vrlo je važno istaći da u sklopu ove inicijative postoji mehanizam koji se bavi njenom primjenom, upravljanjem i izvještavanjem o progresu u pogledu Višegodišnjeg akcionog plana za regionalno ekonomsko područje. Svaka od zemalja ima nacionalnog koordinatora za nadgledanje i izvještavanje. Za nacionalnog koordinatora za Crnu Goru je 2019. godine imenovana Svetlana Božović.

Dodatno, regionalne strukture odgovorne su za nadgledanje i izvještavanje o primjeni Višegodišnjeg akcionog plana za regionalno ekonomsko područje. CEFTA Sekretarijat je zadužen za trgovinu, a Sekretarijat Savjeta za regionalnu saradnju (RCC) je odgovoran za investicije, mobilnost i digitalnu integraciju. Pored toga, Sekretarijat RCC-a izvještava o primjeni Višegodišnjeg akcionog plana za Regionalno ekonomsko područje na redovnim sastancima koje saziva Evropska komisija.

U sklopu Berlinskog procesa države zapadnobalkanske šesterke su otišle korak dalje kada je u pitanju ekonomska integracija. Naime, lideri Albanije, Bosne i Hercegovine, Kosova, Crne Gore, Sjeverne Makedonije i Srbije su na Samitu Berlinskog procesa 10. novembra 2020. godine u Sofiji usvojili Akcioni plan Zajedničkog

VIŠEGODIŠNJI AKCIONI PLAN ZA REGIONALNO EKONOMSKO PODRUČJE

I TRGOVINA	II INVESTICIJE	III MOBILNOST	IV DIGITALNA INTEGRACIJA
I.1. Olakšavanje slobodnog trgovanja robom	II.1. Regionalna investiciona agenda	III.1. Mobilnost istraživača	IV.1. Mreže i usluge digitalnog okruženja, povezivanje i pristup
I.2. Usklađivanje CEFTA tržišta sa EU	II.2. Formalizacija agende kroz odgovarajuće instrumente	III.2. Mobilnost stručnjaka	IV.2. Poverenje i sigurnost u digitalne usluge
I.3. Uspostavljanje regiona bez NTM i TDM	II.3. Sprovođenje i praćenje investicionih reformi	III.3. Mobilnost studenata i radnika sa velikim veštinama	IV.3. Digitalna ekonomija i društvo
I.4. Olakšavanje slobodne trgovine uslugama	II.4. Promocija ZB kao zajedničke destinacije za investiranje		IV.4. Digitalna ekonomija i društvo, ekonomija podataka, standardi i interakcija, inovacije
	II.5. Diverzifikovanje finansijskih sistema za povećanje investicija		
	II.6. Pametan rast		

■ Tabela 1

regionalnog tržišta (CRM) 2021-2024. Zajedničko regionalno tržište ima za cilj stvaranje regionalnog tržišta zasnovanog na pravilima i procedurama Evropske unije i približavanje Zapadnog Balkana jedinstvenom evropskom tržištu.

Inicijativa se nadovezuje na dostignuća iz Regionalnog ekonomskog područja (REA). Novi Akcioni plan za zajedničko regionalno tržište koji treba sprovesti do kraja 2024. godine uključuje nekoliko radnji u četiri ključne oblasti:

Regionalno trgovinsko područje – slobodno kretanje roba, usluga, kapitala i ljudi, uključujući glavne presijecajuće mjere (kao što su Zelene trake),

kako bi bile u istoj liniji sa pravilima i standardima Evropske unije i otvorile dodatne mogućnosti kompanijama i građanima;

Regionalno investiciono područje – usklađivanje investicione politike sa standardima Evropske unije i najboljom međunarodnom praksom i promovisanje regiona pred stranim investitorima;

Regionalno digitalno područje – integracija Zapadnog Balkana u panevropsko digitalno tržište i

Regionalno industrijsko i inovaciono područje – transformacija industrijskih sektora i oblikovanje lanaca vrijednosti kojima pripadaju.

OTVORENI BALKAN

U oktobru 2019. godine predsjednik Republike Srbije Aleksandar Vučić zajedno sa predsjednicima vlada Republike Sjeverne Makedonije i Republike Albanije Zoranom Zaevim i Edijem Ramom, potpisao je u Novom Sadu Deklaraciju o namjerama o uspostavljanju Mini Šengena između te tri države. Zajednička deklaracija iz 2019. godine kojom se predviđalo eliminisanje graničnih kontrola i ostalih barijera radi lakšeg kretanja u regionu do 2021. godine, istovremeno je trebalo da obezbijedi mogućnost da građani putuju u države regiona samo uz ličnu kartu, kao i mogućnost zaposlenja ukoliko imaju potvrdu o svojim kvalifikacijama. Deklaracija je predviđala i priznavanje diploma u regionu, kao i bolju saradnju u borbi protiv organizovanog kriminala i pomoć u slučaju prirodnih nepogoda. Projekat Mini Šengen prethodio je inicijativi Otvoreni Balkan i u suštini je predviđao lakše funkcionisanje četiri ključne slobode Evropske unije – slobodu kretanja kapitala, roba, usluga i ljudi.

Od kada je predstavljen projekat Mini Šengen, u uslovima privremenog zastoja u procesu evropskih integracija usljed izazova sa kojima se suočavala sama Evropska unija, u domaćoj i regionalnoj javnosti su se pojavile brojne dileme i negativni stavovi koji prate ovu inicijativu. Skepticizam po ovom pitanju i dalje postoji i kod predstavnika

vlasti država Zapadnog Balkana koje inicijalno nisu dio projekta – Crna Gora, Bosna i Hercegovina i Kosovo.

U stručnoj javnosti su dometi inicijative najčešće tumačeni kroz prizmu političkih i ekonomskih interesa država koje su njegovi pokretači, prvenstveno Srbije i Albanije. Proces Mini Šengena, odnosno Otvorenog Balkana, shvaćen je najprije kao politički projekat dvojice zapadnobalkanskih lidera Vučića i Rame, koji time nastoje da stvore supstitut za evropske vrijednosti i suštinsko približavanje Evropskoj uniji. Dodatno, ukidanje graničnih kontrola između država Zapadnog Balkana tumači se i kao uvod u ostvarivanje velikodržavnih ambicija Srbije i Albanije, odnosno stvaranje privida da svi Srbi, odnosno Albanci žive u istoj državi.

Nije slučajnost ni to što su svoje protivljenje pridruživanju inicijativi Mini Šengen (Otvoreni Balkan) izrazile tri države iz regiona koje imaju komplikovane odnose sa Srbijom – Crna Gora, Bosna i Hercegovina i Kosovo.

Kao jedna od glavnih teza u kritičkom sagledavanju vrijednosti koje bi države Zapadnog Balkana dobile uključivanjem u projekat Otvoreni Balkan je da ova inicijativa ne zahtijeva reforme koje bi ugrozile sistem vladavine Aleksandra Vučića i Edija Rame. Takođe se navodi da se radi o već

postojećem integracionom okviru u kojem se, u slučaju Otvorenog Balkana, razvijaju ekonomski potencijali većih na štetu malih tržišta, naročito u uslovima COVID-19 krize. Predviđeni stepen liberalizacije imao bi negativne efekte na manja tržišta rada, dok bi slaba otpornost proizvodno nekonkurentnih ili manje konkurentnih država na nagli rast konkurencije ugušila domaću privredu. Dodatno, veće države (poput Srbije) su izvozno dominantno orijentisane prema atraktivnijim inostranim tržištima u odnosu na regionalno tržište, pa prema tome i ne postoji veliki interes za jačanje postojećih trgovinskih veza.

Otvoreno pitanje ostaje i rizik koji ukidanje graničnih kontrola predstavlja za vladavinu prava i borbu protiv transnacionalnog organizovanog kriminala. Nesumnjivo je i da bi otvaranje granica po principu koji predviđa inicijativa Otvoreni Balkan predstavljalo i sistemsko nazadovanje, s obzirom na to da je Crna Gora, u okviru Programa pristupanja Evropskoj uniji, usvojila i sprovodi Strategiju integrisanog upravljanja granicom, koja je usklađena sa obavezama iz pregovaračkog procesa i ima za cilj prihvatanje standarda za usklađivanje sa sistemom integrisanog upravljanja granicom Evropske unije.

U julu 2021. godine Mini Šengen je preimenovan u Otvoreni Balkan (Open Balkan) i tada su potpisana tri memoranduma o saradnji – Memorandum o razumijevanju o saradnji na olakšavanju uvoza, izvoza i kretanja robe na Zapadnom Balkanu, Memorandum o razumijevanju o saradnji u vezi sa slobodnim pristupom tržištu rada na Zapadnom Balkanu i Sporazum o saradnji u zaštiti od katastrofa na Zapadnom Balkanu.

Cilj Otvorenog Balkana je stvaranje jedinstvenog tržišta na Zapadnom Balkanu, a srpski predsjednik Aleksandar Vučić je najavio da, ukoliko budu prevaziđene slabosti administracije, od 1. januara 2023. godine neće biti granica između tri države potpisnice ove inicijative. U decembru 2021. godine potpisani su i konkretni sporazumi:

- Sporazum o povezivanju šema elektronske identifikacije građana Zapadnog Balkana;
- Sporazum o uslovima za slobodan pristup tržištu rada na Zapadnom Balkanu;
- Sporazum o saradnji u veterinarskoj,

fitosanitarnoj i oblasti bezbjednosti hrane i hrane za životinje na Zapadnom Balkanu i

- bilateralni sporazumi o uzajamnom priznavanju odobrenja ovlašćenih privrednih subjekata za sigurnost i bezbjednost (AEOS).

Sporazume je do sada ratifikovala samo Republika Srbija gdje su stupili na snagu po hitnom postupku.

Evropska unija i Sjedinjene Američke Države pozitivno gledaju na svaki vid saradnje obično sukobljenih balkanskih država. Takav je slučaj i sa ovom inicijativom. Međutim, treba istaći da je inicijativa Mini Šengen, a kasnije Otvoreni Balkan, pokrenuta upravo zbog zastoja u pregovorima Srbije, odnosno nemogućnosti da Sjeverna Makedonija i Albanija otpočnu pristupne pregovore sa Evropskom unijom, ali i zbog značajno smanjene prisutnosti Zapada u regionu Zapadnog Balkana u periodu od 2016. do 2020. godine.

Iz navedenog razloga često se postavlja pitanje koja je stvarna svrha Otvorenog Balkana, da li je ta inicijativa komplementarna sa Berlinskim procesom koji treba da ubrza ulazak u Evropsku uniju ili predstavlja njegovu zamjenu. U tom kontekstu je interesantna izjava Edija Rame da su *lideri i narodi iz regiona odlučili da naprave sve što treba i da ne čekamo da integrisanje regiona zavisi od Evropske unije.*

Premijer Sjeverne Makedonije Zoran Zaev naveo je da inicijativi za bliže ekonomsko povezivanje zemalja regiona treba da se priključi svih šest zapadnobalkanskih država. Međutim, Crna Gora i Bosna i Hercegovina za sada nijesu odlučile da se pridruže inicijativi, dok je Kosovo, pod pritiskom Vašingtona, 4. septembra 2020. godine potpisalo sporazum kojim bi se normalizovali ekonomski odnosi sa Srbijom i tom prilikom se obavezalo da će se pridružiti Mini Šengenu.

Crna Gora je do sada odbijala da se pridruži inicijativi, a razlog tome jeste postojanje istih ili sličnih regionalnih inicijativa, kao i veliki broj nedefinisanih pitanja koja prate ovu. Visok stepen nepovjerenja prema onome što se nudi učinio je pitanje brisanja granica posebno osjetljivom temom za državu koja je imala traumatično istorijsko iskustvo i koja je svoj suverenitet i teritorijalni integritet obnovila tek prije deceniju i po.

Međutim, najavom formiranja manjinske vlade,

ovo pitanje je ponovo aktuelizovano. Navodno, inicijativa Otvoreni Balkan nalazi se visoko u političkoj agendi potencijalne manjinske vlade. Pozitivno mišljenje o ovoj inicijativi nedavno je dao i potpredsjednik Vlade Crne Gore Dritan Abazović i njegove partijske kolege iz Građanskog pokreta URA, kao i Vladimir Joković, lider Socijalističke narodne partije (SNP).

Otvoreni Balkan vs. CEFTA/Berlinski proces

Inicijative Otvoreni Balkan i CEFTA/Berlinski proces se na jedan ili drugi način preklapaju. Bazirane na principu četiri slobode Evropske unije, ove inicijative se razlikuju po obliku, ali je cilj – stvaranje jedinstvenog tržišta na Zapadnom Balkanu, isti. Međutim još uvijek nije jasno da li su identični krajni ciljevi ovih inicijativa. CEFTA i Berlinski proces za cilj imaju da uvedu zemlje Zapadnog Balkana u Evropsku uniju, dok to još uvijek nije u potpunosti razjašnjeno u slučaju Otvorenog Balkana.

Inicijativa Otvoreni Balkan bi formalno trebalo da posluži kao značajna vrijednost na putu ka ispunjavanju uslova za članstvo u Uniji. U tom pravcu ide i izjava albanskog premijera Rame da Otvoreni Balkan nije suprotstavljen Berlinskom procesu i da se ovom inicijativom ispunjava sve ono što nije odrađeno kroz Berlinski proces.

Međutim, drugačiji utisak se stiče iz autorskog teksta predsjednika Srbije Aleksandra Vučića, objavljenog u dnevnom listu *Politika* 1. avgusta 2021. godine. U tekstu naslovljenom „*Otvoreni Balkan*“ je istorijski korak za region, Vučić izražava sumnju u namjeru Brisela da se Evropska unija proširi na region Zapadnog Balkana (*Evropa nas želi, onoliko koliko je potrebno da ne pravimo probleme*) i konstatuje da je Otvoreni Balkan velika prilika da balkanske države same kreiraju vrijednosti koje bi dobile unutar Evropske unije, a da se *sve što je na Balkan stiglo odnekud, nije primilo*. Uz kritiku o rastrzanosti Unije unutrašnjim razlikama i njenom *džihadističkom* i *licemjernom* pristupu vladavini prava, Vučić navodi da je Otvoreni Balkan prvi projekat koji ima regionalni značaj, iako je još 2006, odnosno 2014. godine pokrenuta CEFTA, odnosno Berlinski proces, koji obuhvataju brojne konkretne projekte iz prioritarnih

oblasti integracionog procesa i kroz koje države Zapadnog Balkana treba da usvoje pravila i standarde Evropske unije.

Upravo je u tome ključna razlika između CEFTA-e/Berlinskog procesa i Otvorenog Balkana. CEFTA, odnosno Berlinski proces se odvijaju pod pokroviteljstvom i u saradnji sa Evropskom unijom, dok to nije slučaj sa Otvorenim Balkanom.

Kada je u pitanju Crna Gora, institucionalna osnova za razvoj regionalne saradnje je već uspostavljena kroz pravni okvir CEFTA 2006 sporazuma, Višegodišnji akcioni plan za regionalno ekonomsko područje, Agendu povezivanja, Strategiju razvoja Jugoistočne Evrope 2020, pravila i principe Evropske unije koji su proistekli iz Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju pojedinačnih ekonomija Zapadnog Balkana, kao i posljednje inicijative o Zajedničkom regionalnom tržištu. Za razliku od Otvorenog Balkana, za realizaciju svake od navedenih inicijativa su već uspostavljeni adekvatni mehanizmi, kroz regionalni dijalog sa Savjetom za regionalnu saradnju i CEFTA strukture, a uz punu podršku Evropske komisije.

Inicijativa Otvoreni Balkan takođe ne pruža ništa novo ni kada je u pitanju fundamentalni princip poštovanja četiri temeljne evropske slobode. Putovanje samo sa ličnom kartom je nešto što inicijatori Otvorenog Balkana posebno ističu. Međutim, državljani Crne Gore već godinama mogu putovati sa ličnom kartom u sve ostale zemlje Zapadnog Balkana.

Interesantno je i da su nedavno potpisani sporazumi u sklopu inicijative Otvoreni Balkan donekle predviđeni ranijim inicijativama u sklopu Berlinskog procesa. Primjera radi, Sporazum o saradnji u veterinarskoj, fitosanitarnoj i oblasti bezbjednosti hrane i hrane za životinje na Zapadnom Balkanu koji je nedavno potpisan u sklopu inicijative Otvoreni Balkan je nešto na šta su se sve države Zapadnog Balkana obavezale u sklopu člana 12 CEFTA sporazuma.

Bilateralni Sporazum između Vlade Republike Srbije i Savjeta ministara Republike Albanije o uzajamnom priznavanju odobrenja ovlašćenih privrednih subjekata za sigurnost i bezbjednost (AEOS), potpisan 21. decembra 2021. godine u Tirani, kojim se predviđa međusobno priznanje

izdatih odobrenja za AEOS (pod uslovom da su nacionalna zakonodavstva i sprovođenje AEO programa usaglašeni sa pravnim tekovinama Evropske unije), takođe nije novina. Isti sporazum zatim su potpisale i Republika Albanija i Republika Sjeverna Makedonija. Program AEO već postoji u okviru CEFTA sporazuma, a Odluka o priznavanju AEO programa usaglašena je na CEFTA Week-u 2021 u Skoplju.

Uzajamno priznavanje AEO programa je ključni element Okvirnog standarda bezbjednosti lanca međunarodne trgovine (SAFE Framework of Standards to Secure and Facilitate Global Trade). Evropska unija je zaključila i implementira program AEO sa Sjedinjenim Američkim Državama, Kinom, Norveškom, Švajcarskom, Japanom, Andorom i Ujedinjenim Kraljevstvom. Dodatno, Evropska unija pruža tehničku podršku državama koje se pripremaju za uspostavljanje AEO programa. Specifične pogodnosti AEO programa su: manje bezbjednosne kontrole, prepoznavanje poslovnih partnera tokom procesa prijave, prioritetni tretman prilikom carinjenja robe, mehanizam kontinuiteta poslovanja.

Sporazum između Republike Srbije i Republike Albanije, odnosno Republike Albanije i Republike Sjeverne Makedonije se, dakle, primjenjuje na ovlašćene privredne subjekte za sigurnost i bezbjednost (AEOS), koji su dobili odobrenje na osnovu AEO programa u državama ugovornicama, a kojim se olakšavaju carinske kontrole, sa ciljem uklanjanja prepreka u međusobnoj trgovini i uspostavljanja bližih trgovinskih odnosa putem unaprjeđivanja bezbjednosti u prometu roba (SAFE Framework)

Bivše potpisnice CEFTA-e su sada već članice Evropske unije, što zasigurno nudi određenu prednost u odnosu na Otvoreni Balkan. Zelene trake u sklopu CEFTA-e su proširene na sve granične prelaze između država zapadnobalkanske šestorke, što je omogućilo brži i bezbjedniji protok roba osnovne namjene. **Vrlo je važno istaći da je u sklopu CEFTA-e započeo i dijalog o proširivanju inicijative na susjedne zemlje, članice Evropske unije, što umnogome olakšava put državama Zapadnog Balkana ka Uniji i daje ključnu prednost ovoj inicijativi u odnosu na Otvoreni Balkan.**

Takođe, za razliku od Regionalnog ekonomskog područja, Otvoreni Balkan za sada nema konkretan plan kada su u pitanju investicije, digitalni razvoj i razvoj infrastrukture. Sa druge strane, Regionalno ekonomsko područje u segmentu digitalizacije predviđa uspostavljanje Regionalnog digitalnog područja za integrisanje Zapadnog Balkana u panevropsko digitalno tržište.

Ipak, Otvoreni Balkan je napravio jedan značajan korak kada je u pitanju integracija tržišta rada. Saglasno Sporazumu o uslovima za slobodan pristup tržištu rada na Zapadnom Balkanu od 21. decembra 2021. godine, državljani ugovornih strana imaju pravo da se slobodno kreću, borave i rade na teritorijama drugih država ugovornica. Pri tome, odobrenje za slobodan pristup tržištu rada omogućava ostvarivanje prava na zaposlenje, bez potrebe pribavljanja dozvole za rad i dozvole boravka u državi prijema, uključujući i pravo na oslobađanje plaćanja taksi propisanih nacionalnim zakonodavstvom. Trajanje boravka je, međutim, ograničeno na dvije godine.

Problem u analizi inicijative Otvoreni Balkan jeste veliki broj nedefinisanih i nepoznatih pitanja. Otvoreni Balkan je i dalje politička inicijativa sa novim nazivom i ciljevima, bez jasno definisane mape puta, bez budžeta, mjerila i osoblja, odnosno ključnih komponenti koje definišu funkcionalnost jedne inicijative za regionalnu saradnju. Pri tome, zaključeni sporazumi puni su najava o novim privremenim rješenjima, prelaznim periodima, dodatnim protokolima, rješavanju budućih sporova.

Iako postoji otvorena podrška i politički pritisak međunarodne zajednice da države Zapadnog Balkana, među kojima se nalazi i Crna Gora, prihvate ideju Otvorenog Balkana, prevashodno zbog zastoja u evropskim integracijama, nema sumnje da se u osnovi ovog projekta nalaze političke namjere u kojima su dobiti prepoznale tri zapadnobalkanske države – Srbija, Sjeverna Makedonija i Albanija.

Čini se da projekat koji su inicirali lideri tri ekonomski i demokratski nerazvijene države u uslovima političke nestabilnosti, sa formalnim ciljem međusobnog infrastrukturnog povezivanja, podsticanja ekonomskog rasta i razmjene ideja, treba da dokaže kako je moguće samostalno i bez

učesća važnih međunarodnih aktera (prije svih Evropske unije) sprovesti set složenih reformi i to bez ispunjavanja posebnih uslova koji se nameću kroz proces evropskih integracija. U tom kontekstu se može tumačiti konstatacija Aleksandra Vučića da realizaciji Otvorenog Balkana neće predstavljati prepreku ni ako za inicijativu ne bude postojala podrška Evropske unije. Posjećanja radi, dvije od tri države koje su inicirale projekat Otvoreni Balkan – Republika Sjeverna Makedonija i Republika Albanija, još uvijek nijesu otvorile pregovore sa Evropskom unijom, dok je Republika Srbija *zaglavljena* na polovini pregovaračkih poglavlja.

Posrijedi je i očito preklapanje inicijativa, budući da je ovaj dio Balkanskog poluostrva već integrisan na istim osnovama kroz Sporazum CEFTA (2006), odnosno Berlinski proces (2014). **Prema tome, legitimno bi bilo postaviti pitanje koje su to nove vrijednosti koje donosi ova inicijativa i za šta je to otvoren Otvoreni Balkan kao zaseban projekat čija realizacija ne zavisi od podrške evropskih partnera.** Takođe, očigledna preklapanja sa CEFTA-om/Berlinskim procesom postavljaju pitanje zašto bi se trošili resursi na novu inicijativu ako je sve predviđeno Otvorenim Balkanom već izvodljivo kroz Višegodišnji akcioni plan za regionalno ekonomsko područje i Zajedničko regionalno tržište. Zašto su lideri tri države spremni da sarađuju i ispunjavaju obaveze iz Berlinskog procesa kroz sopstvenu inicijativu koja nije pod okriljem Evropske unije?

Kao jedan od odgovora nameće se teza o stvaranju unije balkanskih država, koja bi poslužila kao alternativa procesu evropskih integracija, imajući u vidu da Otvoreni Balkan podrazumijeva sprovođenje kompleksnih integracionih reformi sa ciljem dostizanja standarda i vrijednosti Evropske unije, ali bez njenog učesća. U ovom slučaju, suština nije u dostizanju evropskog kvaliteta života i usvajanju civilizacijskih tekovina Evropske unije, već u efikasnosti ove regionalne inicijative.

Prema tome, zagovaranje ideje da će Otvoreni Balkan značajno ubrzati proces evropskih integracija nije realna teza. Pokušaj da se pristupanje Evropskoj uniji svede na isključivo ekonomske aspekte može samo usporiti evropske integracije. U procesu pristupanja Evropskoj uniji naglasak je na

demokratizaciji društva, odnosno vladavini prava i usvajanju drugih demokratskih vrijednosti koje su u osnovi Evropske unije. U tim segmentima države Zapadnog Balkana stagniraju ili nazaduju i to je jedan od ključnih razloga za usporavanje integracionog procesa. Otvoreni Balkan u tom smislu može poslužiti Vučiću i Rami kao izgovor za izbjegavanje korjenitih promjena, prije svega u oblasti vladavine prava.

Previše je nepoznanica kada je u pitanju inicijativa Otvoreni Balkan. Za razliku od CEFTA-e/Berlinskog procesa, ova inicijativa nema jasno definisan plan i program razvoja. Budući da je najavljenja integracija po modelu Evropske unije, to bi podrazumijevalo i supranacionalizaciju određenih ovlašćenja, odnosno uspostavljanje nadnacionalnih institucija. Nepoznanica je da li bi to značilo i uspostavljanje suda koji bi bio vrhovni autoritet po pitanju rješavanja sporova koji će proizaći iz primjene sporazuma unutar inicijative Otvoreni Balkan.

Takođe, ostaje nejasno i kakvu bi poziciju na svjetskom tržištu imala unija zapadnobalkanskih zemalja, s obzirom na to da Srbija i Bosna i Hercegovina nijesu članice Svjetske trgovinske organizacije (STO).

Inicijativa Otvoreni Balkan nesumnjivo otvara vrata snažnijem uplivu trećih strana u region Zapadnog Balkana. Upravo Srbija, kao ekonomski i politički najuticajnija država Zapadnog Balkana ima potencijal da sve ostale zemlje iz regiona povuče ka drugim centrima moći, posebno imajući u vidu najavljenju liberalizaciju trgovinskih odnosa između Srbije i Kine kroz Sporazum o slobodnoj trgovini, kakav sa tom državom nemaju ni Evropska unija, Sjedinjene Američke Države ili Rusija. ■

